

ועל כן בענפי עץ עבות ובענפי הדר ובכפות תמרים בידיהם הודו לאשר הצליח בידם לטהר את מכונו. ובדעת כולם נמנו וקבעו לכל עם היהודים לחגוג מדי שנה בשנה את הימים האלה"⁶⁷.

נמצאנו למדים שבאותה השנה נרדפו בני ישראל ולא הורשו על ידי היוונים לקיים את חג הסוכות ככל משפטו וחוקתו – וכל שמחת ימי החנוכה של אותה שנה לא באה אלא כדי להשלים את החסר, כך שאם הורתו ולידתו של חג החנוכה לא באה אלא כתשלום על חג הסוכות אין פלא שהארות חג הסוכות מאירים עד חג החנוכה⁶⁸.

מחבר חתומה

גמר חתימה טובה'

חשוב להאיר כאן – אם כי בקיצור אמרים – על קשר חסידי מהותי נוסף בין חג הסוכות לחג החנוכה, ואשר העניין הרוחני שבו בא לידי ביטוי במנהג ייחודי ומעניין שהביא הגה"ח רבי חיים יצחק אייזיק יוסטמן בספרו 'חיי יצחק'⁶⁹: "מנהג בין החסידים לברך זה לזה בחנוכה לגמר חתימה טובה".

הוצאת חתומה

מביא המנהג היה מחסידיו של הרה"ק מרן השפת אמת, ובהשקפה ראשונה נראה איפוא כי מנהג זה היה מקובל אצל חסידים ואנשי מעשה בחצר הקודש של חסידי גור,

67. וראה בספר 'ערוך השולחן' (או"ח סי' תרע"ה) שהעתיק ידיעה נכבדה זו כתירוץ קושיית הבית יוסף על קביעת החנוכה לשמונה ימים הגם שהנס לא היה כי אם שבעה ימים, וזאת משום שבעיקרו הוא נועד להשלים את ימי הסוכות: "ועוד טעם לזה מבואר בספר חשמונאי לפי שע"י הגזרות בטלו אז מלהקריב בחג הסוכות העבר ובשמיני עצרת ולכן לזיכרון זה עשו שמונה ימים חנוכה, וממילא כשהראו להם מן השמים הנס של הדלקה הראו שהסכימו על ידם לעשות שמנה ימים. וזהו שאמרו בשבת שם לשנה אחרת קבעום וכו' כלומר אחרי שראו דמשמיא הוא דאסכימו על ידיהו לעשות שמנה ימים ע"י השמן שהראו להם שדלק ח' ימים ולזכרון הנס הזה קבעו להדליק נרות בחנוכה כמ"ש הטור".

אציין גם לשו"ת 'דברי יציב' (או"ח סי' רפג) שהביא דברי הערוך השולחן, וכתב עלה: "וזה הענין שידוע בספה"ק דגמר החותם הוי בחנוכה, כי החשמונאים הקדושים המשיכו בחי' חג הסוכות והמשך ימים הקדושים עד אחר ימי חנוכה. וכן בצאנז היה סדר ימי חנוכה בדומה לחג הסוכות שהתפללות ועריכת השולחנות נמשכו כמעט ברציפות לילה ויום כל הח' ימים והבן".

אולם מקור הדברים אינו בספר 'ערוך השולחן' אלא בספרו של ר' עזריה מן האדומים ('מאור עינים' אמרי בינה פרק נא [וראה לקו"ש חט"ו עמ' 368 הערה 17 בענין היחס לספר זה]) שהביא את דברי ספר חשמונאי: "ושקבעו שמחת חנוכה המזבח שמונה ימים יען אשר מעט קודם לכן לא יכלו לעשות את חג הסוכות מהצטרם לברוח אל ההרים והמדברות מפני לוחציהם כי רבו", והעתיק זאת רבי דוד גאנז בספרו 'צמח דוד' (בערך מלכי בית שני) ומשם העתיקו הגאון בעל 'סדר הדורות' (ג"א תרכ"ב).

68. שוב ראיתי כן מפורש במדרש לחנוכה (בתוך 'בית המדרש' של א' ילינק ח"א עמוד 135) שהיוונים רצו לעקור את מצות חג הסוכות והקב"ה השיבם: "אמר הקב"ה: חשבת לעקור שבעת הנירות ושמונה ימי החג הנני מביא עליכם שמונה ימים ושבעה בני חשמונאי שמאבדים אתכם מן העולם".

69. 'חיי יצחק' וורשא תרע"ב, ענייני חנוכה דף ע ב.

אולם מסתבר כי המנהג היה רחב יותר וזאת מחמת ששורש המנהג המבוסס על כך שגמר החותם של הימים הנוראים והושענא רבה הוא בימי החנוכה, מקובל הוא בכל קצוות באי שער תורת החסידות, וכדלהלן.

כך כותב הרה"ק רבי נפתלי מרופשיץ בספרו 'זרע קודש'⁷⁰: "אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח - פירוש: כי מצינו בספרים⁷¹ שהכתיבה בראש השנה וחתימה ביום הכפורים וגמר דין בהושענא רבה, עם כל זה אף שיוצאים הפתקין הנגזרים אין להם כח להתקיים עד חנוכה אולי יתקן האדם מה שעיוות⁷²."

נמצא שקדושת החג נמשך והולך עד חנוכה שאז רשות לקיים הפתקין, לכך יש לו לאדם להמשיך על עצמו ולקשר קדושת החג סוכות עד חנוכה. וזהו שאמר 'אסרו חג' פירוש: קשרו החג בעבותים - חג הסוכות שלוקחין בו ענף עץ עבות וקושרים הד' מינים בעבותים ולכן נקרא חג הסוכות 'חג בעבותים' - תקשרו הקדושה מהחג הזה 'עד קרנות המזבח' הוא חנוכה שאז היה חנוכה המזבח."

יש כאן למעשה את הרעיון של מרן השפת אמת שבו פתחנו את מאמרינו, אם כי הצעת הדברים במתכונתם הסופית היא שונה. ראשית כל מטעים כאן הרה"ק מרופשיץ שעצם חג הסוכות מכונה בשם 'חג בעבותים' על שם מצוות החג, והוא מוסיף ומוכיח

70. 'זרע קודש' ח"ב למברג תרכ"ח עמוד פא.

71. מי הם אותם 'ספרים' שבהם נאמר שגמר החותם הוא בחנוכה – עניין זה ראוי למאמר בפני עצמו, אולם נעמוד על כך בקיצור:

הרה"ק מאברישט כותב בספרו 'בת עין' (פרשת וישב ד"ה ויהי) "הנה איתא בכתבי האר"י ז"ל שעיקר סוף גמר החתימה היא בחנוכה". אך אין הדברים מפורשים בכתבי האר"י שלפנינו, וראה מה שכתב הרה"ק ממונקאטש בספרו 'שער יששכר' (מאמר ימי אורה אות לו): "מבואר לעיל בשם הצדיקים ז"ל בספרים כי גמר החותם שהיה בסוכות ושמ"ע נמשך עד חנוכה. והנה באמת בגמרא ובמדרשים וזוה"ק וכתבי האר"י ז"ל לא מצינו זה בשום מקום. ודבר זה (שנמשך עד חנוכה) נמסר בסוד ה' ליראיו המקובל איש מפי איש. ונראה רמז בספרי וברש"י (פר' תבוא) שאין מביאים ביכורים אלא מעצרת ועד חג הסוכות בזמן שמחה ומחג הסוכות ועד חנוכה מביא ואינו קורא - הרי שחנוכה הוא נמשך עדיין במקצת מהחותם בחג הסוכות, אמנם בהעלם והיינו 'מביא ואינו קורא' בפרהסיא כי הוא רק המקובל בסוד כנזכר". (ואגב אורחא תמהני עליו שבעת אשר שוטטו רעיונו לראות כי לא מצינו כזאת בגמרא ובמדרשים איך לא שם אל ליבו כי מה שהביא מספרי ורש"י הוא למעשה משנה ערוכה במסכת ביכורים, וצ"ע).

ואכן כדברי הרה"ק ממונקאטש מפורש יוצא מדברי הרה"ק רבי מאיר מדזיקוב בספרו 'אמרי נועם' (פרשת בהעלותך ד"ה א"י כי): "ועיקר גמר החתימה היא בשעת התפילה - תפילת גשם כידוע, וצדיקים הראשונים גילו לנו ברוח קדשם אשר הדבר נמשך עד חנוכה."

ואכן ברבים מספרי החסידות הביאו את רעיון זה, וראה בספר היקר 'פרדס אליעזר' (ח"ב פרק יג) שליקט כעמיר גורנה אסופה יפה של מאמרים בנידון זה ומשם תקחנו לעת עתה עד אשר יהיה חזון למועד.

72. ראה בספר 'טל חיים' (פרשת וישב): "דשמעתי בשם כמה צדיקים על הפסוק בתהלים 'אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח' דיכולין לבטל על ידי תשובה ומעשים טובים הפתקין ר"ל עד חנוכה".